

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Матеріали
науково-практичної інтернет-конференції
(29 квітня 2020 року)

ОДЕСА
2020

УДК 343.98:343.95
К82

*Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво
перевищували пропоновані обсяги*

**Криміналістичні та психологічні аспекти досудового роз-
слідування: матеріали наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса,
29 квітня 2020 р. Одеса: ОДУВС, 2020. 214 с.**

К82

УДК 343.98:343.95

© ОДУВС, 2020

ОДОРОЛОГІЯ, ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ЗБОРУ ДОКАЗІВ

*Шаран А.,
курсант ОДУВС*

*Науковий керівник: Ковальова О. М., викладач
кафедри криміналістики та психології ОДУВС*

Для результативності діяльності правоохоронних органів необхідні рекомендації криміналістичної науки, які можуть позитивно вплинути на якість попереднього розслідування, підвищити рівень його організаційно-тактичного та технічного забезпечення і впровадження в практику криміналістичних розробок, що відповідають сучасному рівню розвитку науки, що дозволить вести більш ефективну боротьбу зі злочинністю.

Наявність гострих проблем, число яких, на жаль, не зменшується, диктує необхідність істотного посилення теоретичної бази боротьби зі злочинністю, вдосконалення наявного арсеналу засобів виявлення,

фіксації та дослідження матеріальних джерел доказової інформації, одними з яких є запахові сліди людини [1, ст.232].

Хоча запахові сліди практично завжди можуть бути виявлені й використані в процесі розслідування для встановлення істини. Проблеми криміналістичної одорології в різні періоди часу піднімалися й обговорювалися в працях відомих вчених: В. Д. Арсенєва, Р. С. Белкіна, А. І. Винберга, М. В. Кісіна, І. Ф. Крилова, М. В. Салтєвський, Н. А. Селіванова, В. А. Снеткова, М. С. Строгович, В. І. Шиканова, А. Р. Шляхова, М. М. Тарнаєва, Д. А. Турчина та ін.. Їх зусиллями започатковано приватної криміналістичної теорії – одорології, вирішено ряд важливих питань, що стосуються обґрунтування і місця даного методу в науці криміналістики.

Першим, хто вказав на можливість використання нюху собак в криміналістичних цілях, був доктор Ганс Гросс. У 1896 році він запропонував збирати, зберігати та використовувати в розслідуванні злочинів запахові сліди людини; рекомендував зберігати предмети-носії запахових слідів в щільно закритих скляних й жерстяних ємностях і проводити розшук за допомогою спеціально навчених собак-детекторів.

Запах – це результат видільної роботи клітин живого організму. Де б не знаходилася людина, він всюди залишає свій ольфакторний слід, що складається зі складної суміші запашних речовин. Носіями індивідуального запахового комплексу людини є особисті одяг і предмети, з якими він контактував навіть нетривалий період часу. З огляду на, що найчастіше розслідування проводиться в умовах суворого дефіциту часу та інформації про подію можна не використовувати ті дані про людину, тобто його запахову характеристику, яку злочинець неминуче залишає при скоєнні злочину[3, с. 120].

З точки зору юриспруденції, перш за все теорії прав людини, запах має значення в наступних аспектах:

1. Запах є важливим ідентифікатором людини. З одного боку, кожна людина від народження має унікальний «природний» запах, з іншого – набуває «штучний запах» в процесі своєї життєдіяльності, частково переймаючи запах навколишнього його дійсності (предметів, матеріалів, повітря і т.д.), частково самостійно формуючи його як складову частину свого неповторного образу, використовуючи при цьому різні ароматичні речовини.

2. В процесі своєї життєдіяльності діяльності людина сама продукує різні запахи, здатні впливати на оточення. З одного боку, запах – обов'язковий атрибут мікросвіту кожної людини, що пронизує всю сферу його приватних відносин, з іншого – запах породжується біль-

шістю видів його економічної діяльності (Обробка матеріалів, видобуток корисних копалин, транспортування вантажів і т.д.).

3. Запах є обов'язковим атрибутом навколишньої дійсності людини. Цей запах виходить як від навколишнього природного середовища, так і від об'єктів ноосфери. При цьому одні запахи сприймаються людиною позитивно, інші – нейтрально, треті – негативно. Значною мірою сприйняття запахів суто індивідуально, проте існують запахи, які сприймаються однозначно переважною більшістю людей (наприклад, запах аміаку – негативно, а цитрусів – позитивно). Поєднуючись між собою, що оточують людину запахи формують враження людини про той чи інший місці свого перебування, роблячи його комфортним або, навпаки, привносячи в нього дискомфорт [5, с. 88].

Запахові сліди людини використовуються в криміналістичних цілях давно. Для їх «прочитання» знайшли застосування нюхові здібності собак, які залучаються після відповідного навчання до вирішення завдань в розкритті та розслідуванні злочинів. Спочатку, з кінця 19 століття, поліція багатьох країн застосовувала спеціальних собак лише для пошуку злочинців. Надалі гострий нюх цих тварин стало використовуватися в оперативно – розшукових і в ідентифікаційних цілях.

У 1984 році було розроблено безконтактний спосіб вилучення запахових слідів з об'єктів – випаровуванням і збором утворюють ці сліди речовин. Ці ж фахівці вирішили задачу гарантованого контролю та розшифровки сигнального поведінки застосовуваних собак, які з цього часу стали підконтрольним засобом (бідетектор, індикатор заданого запаху) в криміналістичному дослідженні запахових слідів розробкою експертної лабораторної методики дослідження запахових слідів людини, що дозволяє ідентифікувати особу, можливості використання ольфакторної інформації на стадії попереднього розслідування злочинів істотно зміцнилися.

Доказове значення запахових слідів криміналістами вже не ставиться під сумнів. При підготовці методики автори спиралися на принципи, закладені основоположниками криміналістичної «одорології», методичні прийоми німецьких, угорських фахівців знаходити власні шляхи розв'язання проблемних питань, піднятих в дискусії компонентами процесуального використання запахових слідів [6, с. 224].

З вітчизняної практики та зарубіжного досвіду відомо, що для функціонування лабораторії криміналістичного дослідження запахових слідів людини необхідні як мінімум чотири (фахівця-кінолога), навченим основам криміналістики, що мають експертну підготовку; обладнані лабораторні приміщення загальною площею не менше 50 кв. м; чотири-шість спеціально підготовлених собак-детекторів (з резервом з

двох-трьох тварин); чітка взаємодія служб у вилученні пахучих об'єктів з місць пригод і отриманні порівняльних пахучих зразків підлягають перевірці осіб [2, с. 6-13].

Важливо відзначити, що собака-детектор відповідно до розробленої методики дослідження запахових слідів не може бути суб'єктом перевірки проводяться з її допомогою. Сигнальне поведінка тварини при впізнанні (процес індикації, детекції) заданого до пошуку запаху виробляється умовно-рефлекторним шляхом і лежить поза розумової діяльності. За аналогією з застосовуваними в криміналістиці приладами (технічними детекторами) вона служить лише одним із засобів вивчення об'єктів – запахових слідів в руках дослідника, використання якого підконтрольний людині. Іншим «інструментом» у дослідженні служать порівняльний ряд пахучих проб, різні логічні побудови складових його пахучих проб.

Суб'єктом ідентифікації по пахучих слідах виступає фахівець, який володіє методикою, що дозволяє отримувати правдиві результати, що володіє знаннями, професійними навичками, досвідом роботи з собаками по біодетекції пахучих об'єктів, який несе відповідальність за в рамках здійсненого дослідження і підлягає кримінальній відповідальності у випадках недотримання умов, визначених законом для експерта [4, с. 56-64].

На певному етапі становлення вітчизняної криміналістики особливо інтенсивно розвивався розділ трасології. Панування трасологічних поглядів у радянській криміналістиці 50-60 рр. ХХ ст. сприяло встановленню в кримінальному процесі одностороннього підходу до розуміння речових доказів. Багато вчених відзначають, що хоча матеріальні об'єкти та похідні від них сліди можуть існувати в різних агрегатних формах, речові докази в КПК досі називаються «предметами», що, звичайно, неправильно розуміти лише як деякі тверді тіла. Молекулярні кількості пахучих речовин на предметах і газоподібні тіла в ряді випадків служать джерелами ідентифікаційної інформації про учасників і особливості злочину (запахові сліди людини, пально-мастильні та парфумерні речовини, продукти гниття, випаровування деяких наркотичних засобів і т. п.) [7, с.52].

Одним з перешкод процесуального використання запахових слідів іноді називають ту обставину, що, нібито, їх виявлення та вилучення важко відображати в протоколах оглядів через неможливість безпосереднього сприйняття запахових слідів слідчим, понятими та іншими учасниками заходу, що проводиться. Відзначається не тільки складність опису вилучаються запахових слідів, а й неможливість пред'явлення їх для огляду. Однак ці аргументи не повинні бути перешкодою застосування запахових слідів людини як речові докази, так само як і

інших мікрооб'єктів до яких і відносяться запахові сліди людини. Відомо, що в залежності від фізичної природи різні предмети (об'єкти) оглядаються з неоднаковим ступенем детальності. У той же час це не знижує доказової цінності багатьох, що не піддаються чуттєвій оцінці людини об'єктів, функціональні характеристики яких не визначаються безпосередньо на місці проведення слідчої дії. Це відноситься, наприклад, до вилучення плям «речовини бурого кольору», які лише з певною часткою ймовірності можуть бути визначені в подальшому експертному дослідженні як «плями крові».

Всім відомо, що є певна специфіка звернення і з речовими утвореннями, які не виявляються візуально навіть за допомогою технічних пристосувань. Причому такою особливістю характеризуються не тільки запахові сліди, а й сліди наркотичних речовин на стінках шприців, поодинокі волокна при контактній взаємодії одягу, сліди продуктів пострілу на руках того, хто стріляв і т. Д. Очевидно, що через складність візуального сприйняття кримінально-процесуальне значення запахових і інших подібних слідів не повинно викликати сумнівів [8, с. 200].

Безумовно, необхідно, щоб збір, подальша герметизація предметів-носіїв запахових слідів, включаючи серветки з зібраними пробами, упакування, опечатування вилученого та опис цієї процедури в протоколі огляду, проводилися за участю фахівців і в присутності понятих для запобігання втрати або підміни об'єктів-слідоносителя.

Чинні кримінально-процесуальні норми можуть успішно застосовуватися при роботі з об'єктами-носіями запахових слідів. У разі необхідності, предмети-джерела запахових слідів можуть бути пред'явлені учасникам проведеного огляду. Спеціаліст (експерт) має право звертати увагу слідчого, суду на певні ознаки даних речових доказів (наявність або відсутність запахових слідів суб'єкта, групові особливості цих слідів), на ті чи інші обставини, пов'язані з їхнім походженням. «Певними ознаками» може мати та сам об'єкт-носіій запахових слідів: бавовняні серветки, на які зібрані пахучі проби; упаковка носіїв запахових слідів людини; а також матеріали проведеного дослідження запахових слідів.

Спираючись на властивість подільності зразків пахучих речовин з тіла людини без втрати знову утворюються пробами індивідуалізуючи і діагностуючих якостей, похідним речовим доказом можуть стати й пахучі проби зі слідів людини, якщо вони зібрані на місці проведення слідчої дії з дотриманням процесуальних і науково-методичних вимог [9].

Таким чином, одорологічний (ольфакторний) метод в системі класифікації експертних методів по спільності й субординації, як біологічний метод, можна віднести до постійно наукових методів судової експертизи,

а за джерелом походження – до спеціальних методів, розробленим спеціально для вирішення завдань криміналістики та судової експертизи.

Література

1. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994р. // ВВР України. 1994. № 28. У розділі ст. 232.
2. Індивідуальні речовини в запахових слідах людини // Експертна практика і нові методи дослідження: зб. М., 1993. Вип. 121. С. 6-13.
3. Використання консервованого запаху в розкритті злочинів М. В. Кісін і ін. М., 1983. 120 с.
4. Кінологічна ідентифікація індивідуальних запахів в слідах життєдіяльності чотирьох видів хребетних // Известия АН ССРСР, Сер. Біологічна. 1990. №4. С. 56-64.
5. Методологічні та процесуальні аспекти криміналістичної одорології: Сб.науч.тр. М., 1992. 88 с..
6. Райт Р. Х. Наука про запахи. М., 1966. 224 с.
7. Салтаневській М. В. Використання запахових слідів при розкритті та розслідуванні злочинів. К., 1982. 52 с.
8. Селіванов Н. А. Речові докази. М., 1971. 200 с. ; Селіванов Н. А., Старовойтов В. І. Встановлення людини за запахом на попередньому слідстві // Соціалістична законність. 1991. № 11.
9. Старовойтов В. І., Шамонова Т. Н. Запах і ольфакторні сліди людини. М., 2003.

Фурман Я. В.

ЗАЛУЧЕННЯ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА ДО
ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ)
ДІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРАДІЖОК..... 84

Цільмак О. М.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФАКТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ФАКТИЧНИХ
ДАНИХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....87

Шаран А.

ОДОРОЛОГІЯ, ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД ЗБОРУ ДОКАЗІВ..... 90

Шевчук В. М.

КРИМІНАЛІСТИКА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ ТА
ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ..... 95

Юнку І. І.

ЩОДО РОЛІ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ
ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИЗМОМ..... 100

Янковий М. О.

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ... 103

СЕКЦІЯ 2

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Білий І. І.

ПСИХОЛОГІЧНА ТА КРИМІНАЛІСТИЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА РОЗСЛІДУВАНЬ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ
НЕПОВНОЛІТНІМИ..... 107

Браду Я.

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ПОЛЩЕЙСЬКОГО.....111

Витопоренко В. В.

АНАЛІЗ ДЕЯКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ
АСПЕКТІВ РЕЦИДИВУ..... 114

Вихристюк К. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ ЗІ
ЗЛОЧИНЦЯМИ..... 116

Горошко В. В., Журавльова М. О.

СУЧАСНІ ПЕРЕШКОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ,
ЯКА КОНТАКТУЄ ІЗ ЗАКОНОМ..... 119

Даніч М. А.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФУ, ЯК ЗАСОБУ ДОКАЗУВАННЯ
В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 123